

ZAKŁAD DEMOGRAFII
UNIwersYTETU ŁÓDZKIEGO

Profesor Edward Rosset

demograf i statystyk – w setną rocznicę urodzin

Materiały na Konferencję Jubileuszową
Łódź, 27–28 listopada 1997 r.

PRZEWIDYWANE KIERUNKI ROZWOJU DEMOGRAFICZNEGO ZACHODNICH WOJEWÓDZTW NADMORSKICH (SZCZECIŃSKIEGO I KOSZALIŃSKIEGO) DO ROKU 2020

„Przeobrażają się stosunki polityczne, ekonomiczne, społeczne [...] Jest rzeczą jasną, że w tych warunkach nie należy oczekiwać niezmienności stosunków demograficznych. I one podlegają ogólnemu prawu przeobrażeń” – stwierdził w 1964 r. Edward Rosset. Dodać należy, że szereg czynników decyduje o zmianach demograficznych poszczególnych regionów kraju. Podstawowy wpływ wywiera oczywiście prowadzona przez państwo odpowiednia polityka ludnościowa. Jednakże z boku, bez zależności, nie powstają przemiany gospodarcze i społeczno-kulturowe.

Przewidywanie kierunków zmian demograficznych wydaje się być niezbędne przy ustalaniu zasobów siły roboczej, kierunków zapotrzebowania na nią, prognozowania rozwoju przemysłu, budownictwa, szkolnictwa, usług itp. Opracowanie prognozy demograficznej pozwala również na określenie demograficznych struktur przyszłych populacji.

Zatem celem niniejszego opracowania jest przedstawienie podstawowych kierunków rozwoju demograficznego dwóch zachodnich województw nadmorskich, tj. woj. koszalińskiego i szczecińskiego do roku 2020. Przy opracowaniu danych skorzystano z wyników niepublikowanej prognozy demograficznej ludności Polski na lata 1995–2020, zawartych dotychczas w tabulogramach Głównego Urzędu Statystycznego, a udostępnionych przez Urzędy Statystyczne woj. koszalińskiego i szczecińskiego. Zasadniczo nie korzystano z literatury fachowej dotyczącej tematyki, zaś najbardziej przydatne pozycje zostały zestawione na końcu tekstu w literaturze.

Rozwój liczby ludności obu omawianych województw będzie wykazywać podobne tempo wzrostowe, (por. dane zestawione w tab. 1). Do końca wieku utrzyma się wolne tempo przyrostu ludności, średnio o 0,5% do 2000 r. Od początku wieku XXI wskaźnik przyrostu ludności będzie wzrastał, a ekstremum osiągnie pomiędzy rokiem 2005 a 2010. Wtedy to planuje się około 1,5% przyrost liczby osób (intensywniejszy w woj. szczecińskim, aniżeli w woj. koszalińskim), który będzie echem wyżu demograficznego z początku lat 80. W drugiej dekadzie przyszłego stulecia

Tabela 1

Ludność zachodnich województw nadmorskich według płci i wieku w latach 1997–2020 w podziale na województwa

Rok	Ogółem	Ludność w wieku											
		przedprodukcyjnym					produkcyjnym					poprodukcyjnym	
		ogółem	M	K	ogółem	M	K	ogółem	M	K			
		woj. koszalińskie											
1997	529 697	145 549	74 357	72 192	319 119	165 596	153 723	63 829	19 686	44 143			
2000	531 132	138 815	70 636	68 179	326 663	169 184	157 479	65 654	20 415	45 239			
2005	548 840	133 093	67 834	65 259	344 531	177 648	166 883	67 216	21 456	45 760			
2010	558 208	137 642	70 370	67 272	345 639	181 877	163 762	74 927	21 566	53 361			
2015	566 759	144 003	73 665	70 338	332 229	176 882	155 347	90 527	27 808	62 719			
2020	570 326	142 715	72 983	69 732	321 661	172 325	149 336	105 950	35 126	70 824			
woj. szczecińskie													
1997	994 271	253 691	130 273	123 418	613 776	317 176	296 600	126 804	39 147	87 657			
2000	1 002 411	238 361	122 653	115 708	631 870	325 761	306 109	132 180	41 457	90 723			
2005	1 021 679	226 631	116 763	109 868	660 566	338 737	321 829	134 482	43 320	91 162			
2010	1 040 076	233 188	120 159	130 029	658 742	344 841	313 901	148 146	43 098	105 048			
2015	1 050 205	242 910	125 285	117 525	629 298	333 603	295 695	177 997	54 613	123 384			
2020	1 052 413	239 121	1 123 545	115 576	607 135	323 019	284 116	206 157	68 631	137 526			

Źródło: Wyniki najnowszej prognozy ludności Polski w latach 1995–2020, Tabulogramy GUS, Koszalin-Szczecin 1996

nastąpi powolny spadek tempa przyrostu ludności. W woj. szczecińskim będzie on przebiegał znacznie łagodniej (0,2%) niż w woj. koszalińskim (0,4%). W analizowanych 23 latach ludność woj. szczecińskiego powiększy się o 6%, zaś koszalińskiego o 8% liczby mieszkańców z końca 1997 r.

W okresie objętym prognozą nadal będzie wzrastał udział ludności miejskiej w ogólnej liczbie mieszkańców. Do końca obecnego wieku będzie on w miarę ustabilizowany. W woj. koszalińskim wyniesie 64%, zaś w szczecińskim 76% w stosunku do liczby poszczególnych województw. Od roku 2000 w Koszalińskim co pięć lat udział ten zwiększać się będzie średnio o jeden punkt do wartości 68%, zaś w Szczecińskim do 2020 r. wzrośnie do 78%. Istniejące zatem zjawisko wyludniania się wsi nabiera w XXI w. jeszcze większych rozmiarów, szczególnie na obszarze woj. koszalińskiego.

W perspektywie najbliższych kilku lat w obu województwach dość stabilne pozostaną proporcje obu płci. W roku 1997 na 100 mężczyzn będą przypadły 104 kobiety. I taki stan rzeczy utrzyma się praktycznie przez wszystkie lata prognozy. Na omawianych obszarach nieco wyższy współczynnik feminizacji notowany będzie w miastach – 106 kobiet na 100 mężczyzn. Na obszarach wiejskich sytuacja będzie kształtować się odmiennie, gdyż znacznie mniejsze liczby młodych kobiet, młodzieży i dzieci sprawią, że przewagę będą mieli przedstawiciele płci męskiej. I tak na 100 mężczyzn przypadają będzie 98 kobiet. Niedobór kobiet na wsi znajduje swoje uzasadnienie między innymi w migracjach młodych pań ze wsi do miast. Stosunek liczby kobiet i mężczyzn w miarę upływu lat będzie ulegał stopniowemu wyrównywaniu, szczególnie w grupie ludności w wieku produkcyjnym. Wśród dzieci i młodzieży do 18 roku życia zaznacza się wyraźny współczynnik maskulinizacji, tzn. na 100 osób płci żeńskiej przypadają będzie około 104 chłopców. Dopiero w starszych grupach wieku coraz wyższą przewagę będą przejmować kobiety.

W objętych prognozą 23 latach należy oczekiwać zmian w strukturze ludności województw nie tylko według płci, ale przede wszystkim według wieku. Zmiany te będą wynikały zarówno z przyszłych trendów zjawisk demograficznych, takich jak: urodzenia, zgony, migracje, jak również będą one konsekwencją falowania dotychczasowej struktury ludności województwa według wieku.

Analizując przewidywane do roku 2020 zmiany struktury demograficznej mieszkańców zachodnich województw nadmorskich, zauważa się między innymi bardzo nierównomierny przyrost, a przejściowo nawet spadek liczebny w niektórych grupach wieku.

Przewidywany w najbliższych dziesięciu latach ciągły przyrost liczby urodzeń, przy jednoczesnym nieznacznym przyroście liczby zgonów w młodszych grupach wieku, będzie powodować systematyczny spadek liczby osób

w wieku przedprodukcyjnym. Następnie w drugiej dekadzie XXI w. zauważalny będzie nieznaczny wzrost tej subpopulacji, szczególnie w roku 2015 (por. tab. 1). Jednocześnie znacznie zmniejszy się procentowy udział tej grupy z około 30% w roku 1997 do około 25% w latach 2010–2020 w ogólnej liczbie poszczególnych województw. Spadek liczby dzieci i młodzieży uwidoczni się w pierwszej pięciolatce nowego stulecia.

Wzrostowy trend liczby rodzących się dzieci będzie konsekwencją zmian w strukturze wieku rozrodczego kobiet, tj. stopniowym wchodzeniu liczniejszych roczników kobiet w wiek najwyższej rozrodczości. Współczynnik urodzeń żywych w roku 1997 wyniesie w woj. koszalińskim 12,8‰, a w woj. szczecińskim 11,6‰ z czego około 56% będą to urodzenia w miastach. Do roku 2005 współczynnik urodzeń żywych będzie wzrastał do 16,3‰ w Koszalińskim i 14,6‰ w Szczecińskim. Nastąpi więc około 2005 r. kolejny boom urodzeniowy, po którym wejdziemy w spadkowy trend liczby rodzących się dzieci (por. dane zestawione w tab. 2).

Tabela 2

Ruch naturalny i migracyjny ludności zachodnich województw nadmorskich w latach 1997–2020 w przeliczeniu na 1000 mieszkańców

Rok	Urodzenia	Zgony	Przyrost naturalny	Saldo migracji wewnętrznych	Saldo migracji zagranicznych	Przyrost rzeczywisty
	na 1000 mieszkańców					
woj. koszalińskie						
1997	12,8	8,9	3,9	−0,4	−0,3	3,1
2000	14,2	9,1	5,0	−0,6	−0,3	4,1
2005	16,3	9,5	6,8	−0,9	−0,3	5,6
2010	15,4	9,9	5,5	−0,9	−0,3	4,2
2015	13,6	10,1	3,5	−0,9	−0,3	3,2
2020	12,4	10,3	2,1	−1,0	−0,3	0,7
woj. szczecińskie						
1997	11,6	9,4	2,2	0,4	−0,5	2,1
2000	12,9	9,7	3,1	0,3	−0,5	2,9
2005	14,6	10,3	4,4	0,4	−0,5	4,2
2010	13,7	10,7	3,0	0,5	−0,5	3,0
2015	11,9	11,0	1,1	0,6	−0,5	1,2
2020	11,1	11,1	0,0	0,6	−0,5	0,0

Źródło: Jak w tab. 1.

W uwzględnionych latach stosunkowo duże zmiany nastąpią w liczbie dzieci w wieku 0–7 lat. Pozostaje to w ścisłym związku z obserwowanymi zmianami w liczbie urodzeń. Liczba dzieci w wieku żłobkowym (0–2 lata)

od 1997 r. do 2010 roku wykazuje tendencje wzrostowe, po czym wyraźnie spada. Zaś w grupie dzieci w wieku przedszkolnym (3–7 lat) zaobserwujemy przejściowy spadek liczby osób do końca obecnego stulecia, a dalej ponad 30% jej wzrost.

Wśród następnej grupy roczników sytuacja będzie kształtować się odmiennie. Do 2005 r. liczba dzieci w wieku szkoły podstawowej (7–14 lat) zmaleje o ponad 30%. W kolejnych latach nastąpi nieznaczny wzrost liczebności tej subpopulacji. Liczba młodzieży w wieku szkoły ponadpodstawowej (15–18 lat) do końca obecnego stulecia nieznacznie wrośnie, zaś od pierwszych lat XXI w. wyraźnie zaznaczy się spadek jej liczebności.

Zmiany zaobserwujemy również w liczbie młodzieży w wieku 19–24 lata. Osoby te będą poszukiwały zatrudnienia na rynku pracy, podejmowały naukę na wyższych uczelniach, pełniły służbę wojskową, zawierały związki małżeńskie, tworzyły rodziny. Do końca lat dziewięćdziesiątych liczebność ich będzie wzrastała, po czym zauważymy pewną stabilizację, a następnie gwałtowny spadek liczby osób zaliczanych do tych roczników.

W prognozie demograficznej do 2020 r. uwypuklają się zmiany w przyroście liczby ludności w wieku produkcyjnym, do którego zaliczamy kobiety w wieku 18–59 lat i mężczyzn w wieku 18–64 lata. Od roku 1997 do końca I dekady przyszłego stulecia liczba osób w wieku produkcyjnym będzie się zwiększać, po czym nastąpi jej spadek. Przyrost tej liczby w stosunku do roku wyjściowego będzie się kształtować w granicach 10–12% w roku 2010. Na rzeczywisty przyrost liczby osób w wieku produkcyjnym ostatecznie będą miały wpływ rozmiary migracji zagranicznych ludności oraz zmiany w poziomie umieralności osób w wieku wysokiej aktywności zawodowej.

Systematycznie do końca lat objętych analizą będzie się powiększać liczba osób w wieku poprodukcyjnym. W ciągu 23 lat zwiększy się ona o ponad 60%, a najsilniejszy przyrost uzyska w latach 2010–2020. Udział osób w tej grupie wieku w stosunku do ogólnej liczby mieszkańców zachodnich województw nadmorskich wzrośnie o około 6–7%.

U schyłku wieku XX społeczność tego regionu znajduje się w późnej fazie przejściowej pomiędzy stanem młodości i starości demograficznej na tzw. przedpolu starości. Dane prognostyczne, jakie obserwujemy, oznaczają jednocześnie, że stoimy w obliczu demograficznego starzenia się ludności bez względu na to, jakie efekty zostaną osiągnięte w walce z nadmierną i przedwczesną umieralnością, która dotyczy głównie mężczyzn w wieku zdolności do pracy. Proces starzenia się społeczeństwa następuje pomimo faktu, że nadal liczba urodzeń przewyższa liczbę zgonów (przyrost naturalny). Największy poziom przyrostu naturalnego zaobserwujemy w 2005 r., dla woj. koszalińskiego 6,8‰, zaś dla woj. szczecińskiego 4,4‰ i będą to zarazem niemal podwojone współczynniki przyrostu naturalnego z 1997 r.

Również do roku 2005 wzrostową dynamikę wykazują dane przyrostu rzeczywistego liczby osób, a przez następne lata spadkową. Współczynniki zestawione w tab. 2 wynoszą odpowiednio: dla woj. koszalińskiego w 1997 r. – 3,1‰, 2005 – 5,6‰, 2020 – 0,7‰; zaś dla woj. szczecińskiego w 1997 r. – 2,1‰, 2005 – 4,2‰, a w 2020 – nastąpi zerowy przyrost rzeczywisty.

W okresie do 2020 r. zasadniczo nie należy się spodziewać większych zmian w kierunkach migracji wewnętrznych. Oczywiście nadal zakładany jest przyrost migracyjny w miastach przy równoczesnym ubytku ludności wiejskiej. Niewielkie zmiany nastąpią w natężeniu migracji wewnętrznych, które przedstawiono w tab. 2. Ogólnie biorąc saldo migracji w obu województwach będzie różne – w woj. koszalińskim będzie ujemne, a jego wartość w miarę upływu lat XXI w. będzie wzrastała. Zaś dodatnie saldo migracji wewnętrznych cechować będzie woj. szczecińskie, ale i jego wartości będą wzrastały wraz z upływem lat. W przypadku bardziej istotnych zmian w ruchu wędrownym, które mogą być wywołane realizacją nowych inwestycji, restrukturyzacją gospodarki itp. czynnikami, przemieszczenia ludności mogą się wzmacniać. Modyfikacji mogą też ulec kierunki i zasięgi migracji. Wywarłoby to oczywiście także wpływ na dietność, zmiany struktury ludności według płci i wieku, zwłaszcza w podziale na mieszkańców miast i wsi.

Saldo migracji zagranicznych dla obu województw jest niezmiennie w ciągu całego okresu objętego prognozą i ma wartości ujemne (por. tab. 2). Z danych wynika, że w latach uwzględnionych w prognozie nie należy spodziewać się ruchów ludności większych niż dotychczas obserwowano. Mając jednak na uwadze trwające ciągle przeobrażenia gospodarczo-polityczne i społeczne w kraju oraz w Europie, nie można wykluczyć nawet dość istotnych zmian postaw mieszkańców tego województwa wobec migracji.

Zachodzące zmiany w strukturze demograficznej ludności zachodnich województw nadmorskich spowodują, że do 2005 r. nie nastąpi wzrost obciążenia ludności w wieku produkcyjnym (z uwagi na jej ciągły wzrost) ludnością nieprodukcyjną. Wskaźnik ten zmniejszy się z poziomu 66 osób w 1997 r. w woj. koszalińskim do 58 osób w 2005 r. oraz w woj. szczecińskim analogicznie z 62 do 55 osób. Po tym roku nastąpi wzrost wskaźnika obciążenia ekonomicznego ludności w wieku produkcyjnym ludnością nieprodukcyjną (z kolei tu również zauważalny będzie jej wzrost) do 77 osób w 2020 r. w woj. koszalińskim i 73 osób w tym roku w woj. szczecińskim.

Należy mieć na uwadze to, że w objętym długoterminową prognozą 20-leciu mogą w rzeczywistości zaistnieć pewne odchylenia od założeń. Trudne dzisiaj do przewidzenia modulacje mogą zostać spowodowane realizacją określonych zadań gospodarczych, politycznych, które ukierunkowują

procesy i struktury demograficzne. Wiele przyczyn może wpłynąć na korektę przyjętych w prognozie współczynników. Wszystko to sprawiło, że uwzględnione i przedstawione tutaj liczby mają przede wszystkim znaczenie orientacyjne.

Literatura

- Cieślak M., *Demografia. Metody analizy i prognozowania*, PWN, Warszawa, 1992
 Holzer J. Z., *Demografia*, PWE, Warszawa, 1984
 Rosset E., *Przeobrażenia demograficzne w Polsce i ich konsekwencje dla nauki i gospodarki narodowej*, „Studia Demograficzne”, 1964, z. 4
 Rosset E., *Demografia Polski*, PWN, Warszawa, 1975
 Zdrojewski E. Z., *Przemiany demograficzne a rozwój społeczno-gospodarczy Pomorza Zachodniego*, SGPiS, Warszawa, 1990
Wyniki najnowszej prognozy ludności Polski w latach 1995–2020, Tabulogramy GUS, Urząd Statystyczny Koszalin–Szczecin 1996

BIRUTA SKRĘTOWICZ, JERZY BYLINA

Instytut Medycyny Wsi im. W. Chodźki w Lublinie

ZDROWOTNE ASPEKTY PROCESU ROZRODCZOŚCI Kobiet wiejskich w świetle analizy ścieżki (na podstawie materiałów ogólnopolskiego badania reprezentacyjnego 1990)

1. Wprowadzenie

Podejmowane w Polsce próby ustalenia związków między przebiegiem procesu rozrodczości, a stanem zdrowia uczestniczących w tym procesie kobiet były, jak dotąd, niezbyt liczne. Wykorzystywały nierzadko materiały wtórne lub miały charakter kazuistyczny¹ [1, 3, 4, 7, 8, 11, 23, 13, 21, 22, 23, 24].

Na wstępie zatem kilka informacji o własnych przedsięwzięciach badawczych mających na celu identyfikację zdrowotnych determinant rozrodczości. Pierwszą próbę w tym kierunku podjęliśmy u progu lat 80. realizując² badanie ankietowe uwarunkowań dzietności kobiet w środowisku wiejskim (na ogólnopolskiej próbie liczącej 3092 osoby). Rezultaty badania – w tym przedmiocie – zostały przedstawione w raportach i publikacjach, a następnie zaprezentowane w formie modeli ścieżkowych w pracy [19]. Główny nacisk został tu położony na zdrowotne uwarunkowania kategorii dzietności dotychczasowej i jeszcze pożądanej. Do determinant zdrowotnych zaliczono: przebyte choroby, zabiegi, operacje; średni stopień nasilenia patologii w przebiegu wszystkich dotychczasowych ciąż u danej kobiety; wystąpienie ciężkiej patologii w przebiegu co najmniej jednej ciąży; wystąpienie porodu powikłanego; frakcję poronień w ogólnej liczbie urodzeń; fakt zgonu dziecka żywo urodzonego oraz samoocenę stanu zdrowia. Z uwagi na demo-społeczny charakter ankiety, zestaw zmiennych „zdrowotnych” był w tym badaniu z konieczności bardzo skromny.

¹ Szerzej na ten temat porównaj B. Skrętowicz, *Prokreacja a zdrowie – stan badań*, „Wiadomości Statystyczne” 1993, nr 10, GUS, s. 11.

² W ramach Problemu Węzłowego 11.5.